

Віталій Кузнецов¹, Микола Сийплокі²

Правові аспекти легалізації обігу та застосування цивільними особами вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії Російської Федерації

1. Вступ

Сучасна агресія Російської Федерації (РФ) проти України актуалізувала різні про актуальні соціально-політичні та кримінально-правові проблеми. Законодавець у стислі терміни намагається вирішити ці проблеми через прийняття відповідних нормативно-правових актів. Серед них слід згадати відомі закони України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-Х, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» від 3 березня 2022 року № 2108-ІХ, «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 3 березня 2022 року № 2117-ІХ, «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 р. № 2113-ІХ, «Про внесення змін до

¹ Доктор юридичних наук, професор, професор спеціальної кафедри № 2, Інститут управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка; vitaliykuznetsov@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1727-4019>.

² Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права і процесу, Ужгородський національний університет; mykola.syiploki@uzhnu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6131-9179>.

деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 3 березня 2022 р. № 2110-ІХ, «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 3 березня 2022 р. № 2114-ІХ, «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану» від 15.03.2022 № 2124-ІХ та ін.

Найбільший інтерес у суспільства, на нашу думку, викликала проблема легалізації обігу та застосування цивільними особами вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ. Як свідчить аналіз наукової літератури, ця проблематика достатньо ґрунтовно розглянута в Україні. Цьому питанню присвятили, зокрема такі вчені: О. Бокій, А. Благов, В. Гуменюк, А. Долгополов, Д. Корецький, А. Корнієць, А. Кофанов, І. Кузнєцова, О. Піджаренко, Б. Ринажевський, М. Федоров, О. Фролов, Е. Шелковникова. Особливу увагу цій проблематиці приділена увага в монографії С. Діденко «Адміністративно-правове забезпечення обігу і застосування зброї в Україні. Теорія і практики» та відповідній дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук³. Однак дослідження науковців, як правило, стосувалися історичних та зарубіжних аспектів правового регулювання обігу вогнепальної зброї. З об'єктивних причин вони не враховують сучасні зміни до Кримінального кодексу (КК) України та інших нормативно-правових актів. Отже, зважаючи на актуальність та практичну важливість легалізації обігу та застосування цивільними особами вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ, вважаємо доцільним провести самостійне наукове дослідження. Отже метою статті є аналіз передумов, підстав та перспектив правового регулювання права цивільних осіб на захист Вітчизни за допомогою вогнепальної зброї. Досягнення поставленої мети обумовлює необхідність вирішення таких завдань: дослідити історичні аспекти спроб нормативного врегулювання даного питання; визна-

³ Діденко С.В., Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, Київ 2016. 443 с.

чити рівні нормативного закріплення права цивільних осіб на захист Вітчизни за допомогою вогнепальної зброї; здійснити аналіз нормативно-правових актів, які регулюють відповідні суспільні відносини; визначити позитивні моменти і певні прогалини в конструюванні нормативно-правових актів; запропонувати напрями щодо усунення прогалин, колізій у нормах, які стосуються застосування цивільними особами вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів роботи зумовлено використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, спираючись на використання діалектичного методу, досліджено ознаки нової обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, як «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України». За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено такі поняття, як «право цивільних осіб на захист Вітчизни» та «обов'язок громадян України щодо захисту Вітчизни». На формальнологічному методі ґрунтується аналітичний огляд нормативно-правових актів. Метод системного аналізу дав можливість розкрити визначити два рівні доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ. Методи аналізу та синтезу застосовувалися для розроблення пропозицій щодо удосконалення обігу та застосування цивільними особами вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ.

2. Окремі історичні аспекти легалізації вогнепальної зброї

Ми свідомо не розглянемо весь генезис розвитку цього питання в Україні, оскільки він вже детально був предметом наукових досліджень⁴. Про можливе часткове вирішення цього питання громадськість почала говорити після прийняття 23 лютого 2022 року у першому читанні проєкту Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (№ 5708 від 25.06.2021)⁵. Однак аналіз вказа-

⁴ Там. С. 92–100.

⁵ Про право на цивільну вогнепальну зброю. (реєстр. № 5708 від 25.06.2021): висновок на проєкт Закону України вноситься народними депутатами України Фрісом І.П., Бужанським М.А., Юнаковим І.С. та ін. / Апарат Верховної Ради України

ного документу дозволяє говорити про невинуваті сподівання прихильників легалізації вогнепальної зброї. Зокрема, законопроектом, з одного боку, надається право на придбання у власність короткоствольної вогнепальної зброї (пістолетів, оскільки придбання та використання револьверів забороняється), але з іншого – такі можливості надані лише обмеженій групі громадян (спортсменів) і фактично лише для використання для занять спортом, а не для самозахисту, оскільки зберігання такої зброї передбачено лише в стрілецькому тирі або на стрільбищі; надання травматичної зброї пропонується обмежити; транспортування зброї має відбуватися з розрядженими магазинами, що унеможливує застосування зброї під час необхідної оборони; персоналу охорони, дозволяється протидіяти можливому збройному нападу, використовуючи лише довгоствольну вогнепальну гладкоствольну зброю, тобто, мисливські рушниці, що призначені для стрільби дробом і спеціальними кулями на порівняно короткі відстані, при цьому, не дозволяється навіть використання травматичної зброї (проект Закону України № 5708, 2021)⁶. Отже, навіть при зростанні напруги між РФ та Україною 23 лютого 2022 року народні депутати України не змогли розширити для цивільних осіб можливість застосування вогнепальної зброї під час необхідної оборони.

3. Рівні доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ

Аналіз нормативних актів дозволив визначити два рівні доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ: загальний та спеціальний. Загальний визначений законами України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX⁷ та «Про внесення змін до Кримінального

№ 16/03-2021/337723 від 02.11.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1009358> (дата звернення: 30.03.2022).

⁶ Про право на цивільну вогнепальну зброю: проект Закону України (реєстр. № 5708 від 25.06.2021). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> (дата звернення: 30.03.2022).

⁷ Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від

кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану» від 15.03.2022 № 2124-IX⁸. Спеціальний визначений Законом України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX⁹ та Порядком застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1448 – Постанова № 1448¹⁰. Різниця між вказаними рівнями полягає: в суб'єктах, які отримують можливість з вогнепальною зброєю давати відсічі збройній агресії РФ; в знаряддях захисту; умовах правомірності застосування зброї. Хронологічно виникнення спочатку спеціального, а потім загального рівнів обумовлено зростанням загрози агресії з боку РФ та не бажанням органів державної влади дати доступ цивільним особам до можливості здійснювати необхідну оборону за допомогою вогнепальної зброї. Слід пригадати електронну петицію «Навести порядок з обігом зброї, а порядок – це закон» (офіційне інтернет-представництво Президента України від 22.05.2019), яку Володимир Зеленський розглянув та відхилив її. На думку Президента України, легалізація обігу зброї в Україні була б наразі передчасною. Отже надзвичайно трагічні події в Україні змусили органи державної влади переглянути, хоча і тимчасово,

03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

⁸ Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#top> (дата звернення: 30.03.2022).

⁹ Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

¹⁰ Порядок застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1448-2021-n#top> (дата звернення: 30.03.2022).

позицію щодо обігу вогнепальної зброї серед цивільного населення. Розгляд вказаних рівнів збуде залежати від хронології їх виникнення.

4. Спеціальний рівень доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ

Першою нормативною спробою реалізації згаданого права став Закон України № 1702-ІХ, який передбачає можливість лише для членів добровольчих формувань територіальних громад застосовувати під час виконання завдань територіальної оборони особисту мисливську зброю, стрілецьку зброю, інші види озброєння та боеприпаси до них у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (ч. 3 ст. 22, Закон України № 1702-ІХ, 2021)¹¹. Однак, по-перше, звернення до вказаного Порядку¹² дозволяє конкретизувати єдиний засіб захисту – особисту мисливську зброю (а не «стрілецьку зброю, інші види озброєння», про які згадується в Законі України). По-друге, досить чіткі умови застосування, які, на нашу думку, розраховані більше на мирний час (заподіяння мінімальної шкоди, необхідність застосування попереджувальних заходів, які повинні бути вичерпними та забезпечувати можливість для цілі відмовитися від нападу (припинити дії з його підготовки; якщо летальне застосування особистої мисливської зброї є неминучим, член добровольчого формування повинен вжити заходів до збереження людського життя). Такі умови не є оригінальними лише для цивільних осіб. Вони дублюють відповідні положення Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України (який затверджений Постановою Кабінету Міні-

¹¹ Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

¹² Порядок застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1448-2021-п#top> (дата звернення: 30.03.2022).

стрів України від 10 жовтня 2018 р. № 828)¹³. На нашу думку, зміст цих положень розрахований більше на мирний період життя (він ускладнений умовами, які в особливий період важко дотримуватися), чітко визначені суб'єкти та засоби самооборони (індивідуальної самооборони), визначені часові межі – під час виконання завдань територіальної оборони (система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій – п. 16 ч. 1 ст. 1¹⁴. Встановлено невідповідність між переліком засобів самооборони (індивідуальної самооборони), який визначений Законом України № 1702-Х та Порядком¹⁵. Отже вказані нормативні акти не мають поширення на всіх цивільних осіб та не дають більш широку можливості для необхідної оборони.

5. Загальний рівень доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ

Загострення військової агресії з боку РФ, як було зазначено, змусило законодавця посилити захисну спроможність, насамперед громадян України, від протиправних дій російських окупантів. Результатом цього стало прийняття законів України № 2114-ІХ та № 2124-ІХ.

¹³ Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-p#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

¹⁴ Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

¹⁵ Порядок застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1448-2021-p#top> (дата звернення: 30.03.2022).

Перший згаданий нормативний акт, хоча формально і не пов'язаний з Законом України № 1702-Х, але надає у період дії воєнного стану право громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав, у тому числі отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України¹⁶. У пункті 2 Наказу МВС України «Про затвердження Порядку отримання вогнепальної зброї і боєприпасів цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав» від 07.03.2022 № 175 зазначено: «Вогнепальна зброя і боєприпаси до неї можуть бути за наявності видані цивільним особам, які бажають брати участь у відсічі збройної агресії, відповідують вимогам, визначеним цим Порядком та іншими нормативно-правовими актами, та за своїми діловими якостями і наявним досвідом можуть застосовувати вогнепальну зброю»¹⁷. Практика застосування вказаного нормативного акту пов'язано з дотриманням положень саме Закону України № 1702-ІХ. Слід звернути увагу, що при цьому є певна юридична неточність. Сам порядок застосування цивільними особами вогнепальної зброї і боєприпасів, як вже було зазначено, визначений Постановою № 1448, а Закон України № 2114-ІХ наголошує на дотримання вимог Порядку¹⁸. Ми вже згадували про тотожність цих постанов, однак, якщо Закон України ре-

¹⁶ Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 № 2114-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

¹⁷ Про затвердження Порядку отримання вогнепальної зброї і боєприпасів цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав: Наказ МВС України від 07.03.2022 № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-22#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

¹⁸ Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

гулює питання надання саме цивільним особам вогнепальної зброї, то потрібно робити посилання на відповідну Постанову № 1448.

Також стаття 5 Закон України № 2114-IX та пункт 3 Прикінцевих та перехідних положень (яким Розділ II «Прикінцеві та перехідні положення» КК України доповнено пунктом 22 такого змісту: «22. Цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України») передбачають виключення кримінальної відповідальності цивільних осіб за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована на підставі та в порядку, визначених статтею 1 та статтею 4 згаданого Закону¹⁹. Аналіз вказаних норм (стаття 1 була раніше зазначена, а стаття 4 передбачає перелік зброї для відсічі збройної агресії РФ, яка на законних підставах належить цивільній особі) не передбачає чітких умов застосування зброї.

Отже прогалинами Закону України № 2114-IX є: відсутність чіткої кореспонденції з Законом України № 1702-IX; невірне посилання на Постанову Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 року № 828; відсутність чітких умов щодо застосування зброї.

Позитивними моментами нормативного акту є: розширення можливостей не тільки для громадян України, а також для іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України щодо отримання та застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України; фактичне не застосування кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України.

Однак, напевно, через певний час зрозумівши, що абсолютного виключення кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї не може бути, парламентарі визначають певні умови

¹⁹ Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

в Законі України № 2124-IX. Вказаним нормативним актом, зокрема у Розділі VIII КК України була передбачена ст. 43-1 «Стаття 43-1. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України»²⁰. Ця кримінально-правова норма передбачає право будь-якої особи на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України (ч. 2 ст. 43-1 КК України). Однак у ч. 4 ст. 43-1 КК України згадується обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Отже виникає питання, це право чи обов'язок? Пригадаймо ст. 65 Конституції України, яка визначає захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України обов'язком громадян України. Тобто, коли ми згадуємо громадян України, то це є обов'язок, який офіційно може бути реалізований через службу, наприклад в Збройних Силах України, в інших військових формуваннях, правоохоронних органах, в територіальній обороні. Якщо громадянин України не перебуває на службі у відповідних підрозділах і самостійно знищує агресора (наприклад, про це свідчить аудіоперехоплення розмови окупанта з дівчиною. Його опублікував радник глави МВС України Антон Геращенко²¹: «Нам тут жерти нічого. Вчора качку поцупили! Магазины бомбимо. Ми голодуємо!.. Бабуся одна пиріжки принесла – 8 осіб у цинку виїхало», – зізнався військовий РФ), то це його право. Якщо іноземець чи особа без громадянства вирішила захищати Україну, то це його однозначно право, а не обов'язок. Тобто частина 4 ст. 43-1 КК України визначає додаткові умови правомірності діянь для осіб (громадян України) для яких захист Вітчизни є обов'язком.

²⁰ Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#top> (дата звернення: 30.03.2022).

²¹ Орлова В. Українська бабуся отруїла 8 окупантів пиріжками – аудіоперехоплення розмови. URL: <https://www.unian.ua/war/ukrajinska-babusya-otrujila-8-okupantiv-pirizhkami-audioperehoplennya-rozmovi-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11750983.html> (дата звернення: 30.03.2022).

Далі розглянемо детально умови які стосуються посягання (ч. 1 ст. 43–1 КК України) та умови, які стосуються захисту (ч. 1, 4 ст. 43–1 КК України).

До умов, що стосуються посягання віднесено: посягання здійснюється з боку РФ або агресії іншої країни; посягання має характер збройної агресії.

До умов, що стосуються захисту віднесено:

- 1) захист може здійснюватися будь-якими особами для яких це може бути як правом, так і обов'язком: реалізується у формі діяння (дія або бездіяльність); вчиняється в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії РФ або агресії іншої країни; заподіює шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію або шкоду правоохоронюваним інтересам; відсутні ознаки катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- 2) захист може здійснюватися громадянами України для яких це є обов'язком: відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування; є необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та не створює загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу.

Додаткові умови правомірності щодо захисту Вітчизни громадянами України для яких це є обов'язком, пов'язані з відповідною компетенцією цих осіб та більш суворими вимогами до застосування зброї та бойової техніки.

Правові наслідки вчинення такого правомірного діяння законодавець визначив наступні: невизнання кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 43–1 КК України) й особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна (ч. 3 ст. 43–1 КК України).

Отже, з одного боку, встановлені досить широкі можливості для захисту України; з іншого – стаття передбачає низку умов правомірності діяння, які значно ускладнюють таку діяльність. Порівнюючи ці умови правомірності з умовами, які характерні для інших обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, слід відмітити їх певне запозичення: «відповідність захисту небезпечності агресії або обставинці відсічі та стримування» подібна до відповідної умови правомірності необхідної оборони; «захист є необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та не створює загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу» – діяння пов'язане з ризиком). Такий симбіоз умов правомірності діяння, на нашу думку, є достатньо дискусійним, оскільки обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, яким вони притаманні мають власну специфіку та не можуть механічно поєднуватися. Наприклад, член добровольчого формування територіальної громади м. Києва знищує російських військових, які знаходяться в місті. При цьому застосування зброї, очевидно, ставить під загрозу життя інших людей, які можуть знаходитися в будинках чи на вулиці міста. За ч. 4 ст. 43–1 КК України такі, правомірні, на нашу думку, дії не будуть вважатися виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни. Отже такий широкий перелік умов правомірності реалізації вказаної обставини відірваний від реальності при проведенні бойових дій.

Також викликають дискусію певні ознаки зазначеної обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння. По-перше, є сумнівним, що захист Вітчизни може відбуватися через бездіяльність. По-друге, за правилами юридичної техніки не доцільно використовувати спочатку конкретизовану ознаку (агресія РФ), а потім загальну (агресії іншої країни), яка цілком охоплює попередню. По-третє, одна з умов правомірності захисту має альтернативний характер (заподіяння шкоди життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам), який не завжди виправданим. Цілком можна погодитися із першою частиною такої умови. Друга частина достатньо оціночна і не зрозуміло, яким правоохоронюваним інтересам завдається шкода.

6. Висновки

На підставі викладеного, ми можемо зробити такі загальні висновки:

1. Аналіз нормативних актів дозволив визначити два рівні доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ: загальний та спеціальний. Загальний визначений законами України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану» від 15.03.2022 № 2124-IX. Спеціальний визначений Законом України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX та Порядком застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1448.
2. Аналіз нормативних актів на загальному рівні дозволив визначити, що прогалинами Закону України № 2114-IX є: відсутність чіткої кореспонденції з Законом України № 1702-IX; невірне посилання на Постанову № 828; відсутність чітких умов щодо застосування зброї. Позитивними моментами є: розширення можливостей не тільки для громадян України, а також для іноземців та осіб без громадянства, щодо отримання та застосування вогнепальної зброї; фактичне виключення кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї.
3. Встановлено, що Закон України № 2124-IX передбачив нову обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння – «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» (ст. 43–1 КК України), яка визначає, з одного боку, досить широкі можливості для захисту України; з іншого – передбачає низку умов правомірності

діяння, які значно ускладнюють таку діяльність, оскільки вони не враховують реальні бойові дії.

4. Доведено, що нормативні акти на спеціальному рівні розраховані більше на мирний період життя (він ускладнений умовами, які в особливий період важко дотримуватися), чітко визначені суб'єкти та засоби захисту, визначені часові межі – під час виконання завдань територіальної оборони. Встановлено невідповідність між переліком засобів захисту, який визначений Законом України № 1702-IX та Постановою № 1448. Констатовано, що вказані нормативні акти не мають поширення на всіх цивільних осіб та не дають більш широких можливостей для необхідної оборони.

Література

Діденко С.В., Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, Київ, 2016. 443 с.

Про затвердження Порядку отримання вогнепальної зброї і боєприпасів цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав: Наказ МВС України від 07.03.2022 № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-22#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

Орлова В., Українська бабуся отруїла 8 окупантів пиріжками – аудіо-перехоплення розмови. URL: <https://www.unian.ua/war/ukrajinska-babusya-otrujila-8-okupantiv-pirizhkami-audioperehoplennya-rozmovi-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11750983.html> (дата звернення: 30.03.2022).

Порядок застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1448-2021-p#top> (дата звернення: 30.03.2022).

- Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-п#Text> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про право на цивільну вогнепальну зброю. (реєстр. № 5708 від 25.06.2021): висновок на проєкт Закону України вноситься народними депутатами України Фрісом І.П., Бужанським М.А., Юнаковим І.С. та ін. / Апарат Верховної Ради України № 16/03-2021/337723 від 02.11.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1009358> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про право на цивільну вогнепальну зброю: проєкт Закону України (реєстр. № 5708 від 25.06.2021). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#top> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 30.03.2022).

References

- Didenko S.V. (2016), *Administrativno-pravove zabezpechennia obihu ta zastosuvannia zbroi v Ukraini* [Administrative and legal support of the circulation and use of weapons in Ukraine]. (Dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk). Vidkrytyi mizhnarodnyi universytet rozvytku liudyny «Ukraina», Kyiv [in Ukrainian].
- Orlova V. (2022), *Ukrainska babusia otruila 8 okupantiv pyrizhkamy* –

- audioperekhopennia rozmovy [[Ukrainian grandmother poisoned 8 occupiers with cakes – audio interception of conversation]. Retrieved from <https://www.unian.ua/war/ukrajinska-babusya-otrujila-8-okupantiv-pirizhkami-audioperehopennya-rozmovi-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11750983.html> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku otrymannia vohnepalnoi zbroi i boieprypasiv tsyvilnymy osobamy, yaki berut uchast u vidsichi ta strymuvanni zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii ta/abo inshykh derzhav [On approval of the Procedure for obtaining firearms and ammunition by civilians involved in repelling and deterring armed aggression of the Russian Federation and / or other states]. Nakaz MVS Ukrainy vid 07.03.2022 № 175 [in Ukrainian].
- Poriadok zastosuvannya chlenamy dobrovolchyykh formuvan terytorialnykh hromad osobystoi myslyvskoi zbroi ta naboiv do nei pid chas vykonannya zavdan terytorialnoi oborony [Procedure for the use of personal hunting weapons and ammunition by members of voluntary formations of territorial communities in the performance of territorial defense tasks]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.12.2021 № 1448. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1448-2021-n#top> [in Ukrainian].
- Poriadok zastosuvannya zbroi i boiovoi tekhniky ziednanniamy, viiskovymy chastynamy i pidrozdilamy Zbroinykh Syl pid chas vykonannya nymy zavdan shchodo vidsichi zbroinoi ahresii proty Ukrainy [Procedure for the use of weapons and military equipment by units, military units and subdivisions of the Armed Forces in the performance of their tasks to repel armed aggression against Ukraine]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.10.2018 № 828. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-n#Text> [in Ukrainian].
- Pro osnovy natsionalnogo sprotyvu [On Fundamentals of National Resistance]. Zakon Ukrainy vid 16.07.2021 № 1702-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian]
- Pro pravo na tsyvilnu vohnepalnu zbroiu [On the right to civilian firearms] (№ 5708 vid 25.06.2021): vysnovok na proiekt Zakonu Ukrainy vnosytsia narodnymy deputatamy Ukrainy Frisom I.P.,

Buzhanskym M.A., Yunakovym I.S. ta in. / Aparat Verkhovnoi Rady Ukrainy № 16/03–2021/337723 vid 02.11.2021. Retrieved <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1009358> [in Ukrainian].

Pro pravo na tsyvilnu vohnepalnu zbroiu [On the right to civilian firearms]. proiekt Zakonu Ukrainy (№ 5708 vid 25.06.2021). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> [in Ukrainian].

Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo vyznachennia obstavyn, shcho vykliuchaiut kryminalnu protypravnist diiania ta zabezpechuiut boiovyi imunitet v umovakh dii rezhymu voiennoho stanu [On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and other Laws of Ukraine to Determine the Circumstances that Exclude Criminal Misconduct and Provide Combat Immunity Actions in the conditions of martial law]. Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 № 2124-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124–20#top> [in Ukrainian].

Pro zabezpechennia uchasti tsyvilnykh osib u zakhysti Ukrainy [On Ensuring the Participation of Civilians in the Defense of Ukraine]. Zakon Ukrainy vid 03.03.2022 № 2114-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114–20#Text> [in Ukrainian].

Анотація

Сучасна агресія Російської Федерації (РФ) проти України актуалізувала різні актуальні соціально-політичні та кримінально-правові проблеми. Встановлено, що найбільший інтерес у суспільства викликала проблема легалізації обігу та застосування цивільними особами вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ. Аналіз нормативних актів дозволив визначити два рівні доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ: загальний та спеціальний. Загальний визначений законами України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану» від 15.03.2022 № 2124-IX. Спеціальний визначений Законом України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX та Порядком застосування членами добро-

вольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1448.

Аналіз нормативних актів на загальному рівні дозволив визначити, що прогалинами Закону України № 2114-IX є: відсутність чіткої кореспонденції з Законом України № 1702-IX; невірне посилання на постанову Кабінету Міністрів України № 828; відсутність чітких умов щодо застосування зброї. Позитивними моментами є: розширення можливостей не тільки для громадян України, а також для іноземців та осіб без громадянства, щодо отримання та застосування вогнепальної зброї; фактичне виключення кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї.

Встановлено, що Закон України № 2124-IX передбачив нову обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння – «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» (ст. 43-1 КК України), яка визначає, з одного боку, досить широкі можливості для захисту України; з іншого – передбачає низку умов правомірності діяння, які значно ускладнюють таку діяльність.

Доведено, що нормативні акти на спеціальному рівні розраховані більше на мирний період життя (він ускладнений умовами, які в особливий період важко дотримуватися), чітко визначені суб'єкти та засоби захисту, визначені часові межі – під час виконання завдань територіальної оборони. Встановлено невідповідність між переліком засобів захисту, який визначений Законом України № 1702-IX та Постановою Кабінету Міністрів України № 1448. Констатовано, що вказані нормативні акти не мають поширення на всіх цивільних осіб та не дають більш широких можливостей для необхідної оборони.

Ключові слова: вогнепальна зброя, криміналізація, кримінальний кодекс, кримінальна відповідальність, законодавчі акти

Legal Aspects of Legalization of Circulation and Use of Firearms by Civilians in order to Repel Armed Aggression of the Russian Federation

Summary

The current aggression of the Russian Federation (RF) against Ukraine has highlighted various actual socio-political and criminal issues. It was established that the problem of legalization of circulation and use of firearms by civilians to repel the armed aggression of the Russian Federation arouses the greatest interest in society. The analysis of normative acts allows determining two

levels of civilians' accessing to firearms to repel the armed aggression of the Russian Federation: general and special. The general level is determined by the laws of Ukraine «On Ensuring the Participation of Civilians in the Defense of Ukraine» from 03.03.2022 № 2114-IX and «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and other Laws of Ukraine to Determine the Circumstances that Exclude Criminal Misconduct and Provide Combat Immunity Actions in the conditions of martial law» from 15.03.2022 № 2124-IX. Special one is defined by the Law of Ukraine «On Fundamentals of National Resistance» of 16.07.2021 № 1702-IX and the Procedure for the use of personal hunting weapons and ammunition by members of voluntary formations of territorial communities in the performance of territorial defense tasks, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 29, 2021 № 1448.

The analysis of normative acts at the general level allows to determine the gaps in the Law of Ukraine № 2114-IX, such as: the lack of clear correspondence with the Law of Ukraine № 1702-IX; incorrect reference to the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 828; lack of clear conditions for the use of weapons. The positive aspects are: expanding opportunities not only for the citizens of Ukraine, but also for foreigners and stateless persons to obtain and use firearms; de facto exclusion of criminal liability for the use of firearms.

It is established that the Law of Ukraine № 2124-IX provides for a new circumstance that excludes the criminal illegality of the act, that is «Fulfillment of the Duty to Protect the Fatherland, Independence and Territorial Integrity of Ukraine» (Article 43-1 of the Criminal Code), which determines, on the one hand, rather wide opportunities for Ukraine protection; on the other hand, it provides a number of conditions for the legality of the act, which significantly complicate such activities.

It is proved that regulations at the special level are designed more for the peaceful period of life (it is complicated by conditions that are difficult to comply with in a particular period), subjects and means of protection are clearly defined, time limits are defined, and that is the period of territorial defense tasks performing. A discrepancy was established between the list of remedies defined by the Law of Ukraine № 1702-IX and the Cabinet of Ministers of Ukraine Resolution № 1448. It was stated that these regulations do not apply to all civilians and do not provide more opportunities for defense.

Keywords: firearms, criminalization, Criminal Code, criminal liability, legislative acts

Vitaliy Kuznetsov – Doctor of Law, Professor, Professor at the Special Department № 2, Institute of the Department of the State Protection of

Ukraine of Taras Shevchenko National University of Kyiv; vitaliykuznetsov@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1727-4019>.

Mykola Syiploki – Doctor of Law, Associate Professor, Professor at the Department of Criminal Law and Process, Uzhhorod National University; mykola.syiploki@uzhnu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6131-9179>.